

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 18 MEI 1960 - No. 2235

Nederlandse organisatie, actie voerende voor internationale doeleinden, zoekt

ALGEMEEN DIRECTEUR

die belast zal worden met de leiding van haar binnenlandse en buitenlandse activiteiten.

Degenen, die menen over de voor deze functie nodige organisatorische en representatieve kwaliteiten te beschikken, wordt verzocht hun sollicitaties onder no. E.-S.B. 7-2 te richten aan de administratie van dit blad, postbus 42, Schiedam.

LET OP!

**KARTRO'S
VACANTIE
ACTIE**

Grijp die kans!

VAN 15 APRIL
TOT 31 MEI '60

Vraag telefonisch of schriftelijk gratis folder aan.

N.V. KARTRO Amsterdam
Kloveniersburgwal 47, tel. 22.33.11. (3 lijnen).

Adviezen

bij de keuze

van

beleggingen

en het sluiten

van alle

verzekeringen

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

HBU

HBU

HBU Bankservice

omvat de wereld

- Onze bankservice staat ter beschikking van de zakenman,
- die prijs stelt op een vlotte en juiste behandeling van zijn belangen,
- waar ook ter wereld.

Ook voor U: de HBU

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
AMSTERDAM - DEN HAAG - ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0.60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Vreemdelingenverkeer

Het proefschrift van Tideman ¹⁾ heeft weer eens op duidelijke wijze aangetoond, welk een belangrijke positieve bijdrage het vreemdelingenverkeer vormt voor de welvaart van ons land. Het moet allen; die zich bezighouden met het bevorderen van het vreemdelingenbezoek aan ons land, dan ook deugd doen dat dit zich in een duidelijk stijgende lijn beweegt. De grote toeloop van toeristen zou zelfs de vraag kunnen doen rijzen; of alle kritiek, die is uitgebracht op de onvoldoende propaganda voor Nederland als toeristenland, wel gerechtvaardigd is geweest.

Vooropstellend dat ik geen deskundige ben op het gebied van het vreemdelingenverkeer, waag ik het er toch op in dit tijdschrift één facet naar voren te brengen dat bij alle blijdschap over onze toeristische successen niet de aandacht heeft gekregen die het naar mijn mening toekomt. Ik bedoel hier het ruimtelijke probleem, in het bijzonder in de Randstad Holland. Ook de bewoners van dit gebied zijn voor hun ontspanning voor een belangrijk gedeelte aangewezen op weekends en feestdagen, d.w.z. juist op die dagen waarop het dagbezoek van vreemdelingen zulke enorme vormen begint aan te nemen. De congestie, de opeenhoping dus van mensen en voertuigen die toch al zo benauwend is, wordt door deze grote stromen buitenlandse toeristen nog eens extra verzaard. De commentator bij het Profilti-nieuws sprak t.a.v. het recordbezoek tijdens de paasdagen over een „beklemmende invasie”, en ik meen dat hij daarmee niets te veel heeft gezegd. Naar mijn mening is het zo dat het bezoek van zoveel buitenlanders voor een aantal landen bijzonder veel ongerief en onbehagen met zich brengt. Dit klinkt wellicht wat onvriendelijk tegenover onze buitenlandse gasten, die wij ten slotte zelf hebben uitgenodigd, maar zo is het natuurlijk niet bedoeld. Het is eenvoudig een gevolg van de omstandigheden.

In het proefschrift van Tideman wordt dit probleem m.i. te stiefmoederlijk behandeld, nl. in kleine letter, op blz. 139-140, waar hij schrijft: „Ernstiger zou het ruimtelijke

¹⁾ M. C. Tideman: „De economische betekenis van het vreemdelingenverkeer voor Nederland”, dissertatie Nederlandse Economische Hoogeschool, 1960.

bezwaar kunnen zijn dat een sterk toenemend inkomend vreemdelingenverkeer niet in gelijke mate gecompenseerd wordt door een uitgaande stroom Nederlanders”. Naast de spreidingsbevorderende maatregelen die in Tidemans werk worden genoemd, kan toch moeilijk worden verondersteld dat de schrijver als oplossing suggereert een even grote „uitgaande stroom Nederlanders”? Men moet zich eens indenken wat dit zou betekenen voor de situatie op de wegen en aan de grenzen, terwijl bovendien op die manier de deviezen het land weer zouden uitstromen voordat ze goed en wel verdient zijn! In de slotzinnen van zijn recente artikel in dit blad ²⁾ komt Tideman nog even op deze kwestie terug, waar hij nl. de noodzaak van een economisch en planologisch gericht onderzoek erkent. Ik ben van mening dat dit onderzoek ook een sterk sociologisch karakter zal moeten hebben.

Daar het ongerief verbonden aan de komst van deze stromen toeristen vooral ten deel valt aan hen die niet direct of althans in mindere mate de voordelen ervan genieten, vraag ik mij af of hier niet gesproken moet worden van een vorm van „social costs”, d.w.z. „costs, which are not accounted for in entrepreneurial outlays but instead are shifted to and borne by third persons and the community as a whole” ³⁾. Natuurlijk zijn er ook „social returns”, maar de vraag die ik wil voorleggen, is deze: wordt niet te veel vergeten dat naast de „private and social returns” ook deze „social costs” in rekening moeten worden gebracht bij het bepalen van het netto resultaat van het vreemdelingenverkeer. De moeilijkheid is, dat een en ander niet kwantificeerbaar is, althans de kostenzijde van de vergelijking niet. Het feit, dat de economische wetenschap hiervoor nog geen oplossing kent, mag echter geen reden zijn deze kostenzijde dan maar te verwaarlozen.

²⁾ 's-Gravenhage.

B. KASTELEIN, ec. drs.

²⁾ „Het vreemdelingenverkeer in 1958 en 1959” in „E.-S.B.” van 11 mei 1960.

³⁾ K. William Kapp: „The social costs of private enterprise”, Harvard University Press, 1950, blz. vii.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Vreemdelingenverkeer, door Drs. B. Kastelein ..	523	Een economische analyse, bespr. door Prof. Dr.	
Duidelijkheid gewenst ten aanzien van het ruimtelijk beleid, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom	524	L. M. Koyck	534
De Grote Drie in 1959, door Dr. M. P. Gans.....	527	Ingezonden stuk:	
De huidige stand van zaken met betrekking tot de administratieve automatisering (II), door H. Reinoud	530	Twee weinig aantrekkelijke zekerheden bij dividend in (converteerbare) obligaties, door Prof. Dr. B. Schendstok met een naschrift van J. G. Nolst Trenité.....	535
De Nederlandse frisdrankenindustrie, door Drs. C. J. Kievit	532	Notities:	
Boekbespreking:		Amerikanen in Europa.....	526
Dr. L. J. Zimmerman: Arme en rijke landen.		Mededelingen voor economen.....	536
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	536

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Van deputte; A. J. Vlerick.

Terwijl het Westen, als gevolg van zijn unieke vestigingsvoordelen, krachtig groeit, gaan bepaalde delen van ons land, door ernstige tekorten in de economische structuur, achteruit. Grote bevolkingsgroepen trekken naar het Westen. De Regering stelt zich terecht op het standpunt, dat deze achteruitgang moet worden gestuit, en neemt maatregelen tot structuurverbetering, waardoor de bevolking zal worden vastgehouden. Tevens worden bedrijven, die niet aan het Westen zijn gebonden, weerhouden zich daar te vestigen. De zuigkracht van het Westen in de probleemgebieden zal door dit alles verminderen. Doch het onontkoombaar gevolg blijkt te zijn, dat deze zuigkracht zich nu op andere gebieden gaat richten, die alle kenmerken van een probleemgebied gaan vertonen. M.a.w.: wij heffen de probleemgebieden op en scheppen tegelijkertijd nieuwe. Er is maar één uitweg uit deze impasse: een krachtig, nationaal ruimtelijk beleid. Zolang niet eens en voor altijd duidelijk wordt gezegd, welk beleid wij t.a.v. bevolkings- en industriespreading willen volgen, zolang blijft het een duwtje hier en een trekje daar, en worden de problemen niet opgelost.

Duidelijkheid gewenst ten aanzien van het ruimtelijk beleid

Nadat de Rijksdienst voor het Nationale Plan in juni 1956 in een voorlopige nota enkele gezichtspunten over de ontwikkeling van het Westen van ons land heeft uiteengezet, heeft de uitdrukking „*Het Westen en overig Nederland*” een zekere mate van burgerrecht verkregen. Onzes inziens te veel, want het is bepaald niet waar, dat ons land in twee duidelijk te onderscheiden gebieden uiteenvalt: het Westen en de rest.

Wij willen hiermede niet zeggen, dat de bedoelde publikatie het Westen des lands als de hoofdzaak beschouwt en „overig Nederland” als iets dat er nu eenmaal ook bij behoort. Neen, er staat duidelijk op de voorgrond, dat de ontwikkeling van het Westen niet mag geschieden ten koste van „overig Nederland”, maar dat integendeel deze ontwikkeling ten bate van „overig Nederland” kan en moet worden afgeremd.

Het is de uitdrukking „*overig Nederland*”, die ons dwars zit. Dat „overig Nederland” is geen gebied met een bepaald eigen karakter, dat om een eigen behandeling vraagt. Onder „overig Nederland” vat men een groot aantal gebieden samen, die onderling wellicht meer verschillen dan van het Westen. Met andere woorden „overig Nederland” bestaat niet, of slechts in zoverre als ons land gebieden bevat, die niet tot het Westen behoren.

Reeds een aantal jaren geleden is de Regering begonnen, in dat overig Nederland een aantal *ontwikkelingsgebieden* aan te wijzen. Het waren er *negen*: Zuid-Oost Drenthe, Zuid-West Groningen, Oostelijk Groningen, Oostelijk Friesland, Noord-Oost Overijssel, Oostelijk Westfriesland, Zuid-West Noord-Brabant, Noord-Oost Noord-Brabant en Noordelijk Limburg. Al deze gebieden hadden een vertrekoverschot dat boven het landsgemiddelde lag. Dit was een gevolg van een tekort aan bestaansbronnen. In een aantal gebieden liep de mannelijke beroepsbevolking zelfs van jaar tot jaar terug.

In deze negen gebieden is nu sedert een aantal jaren stelselmatig de vestiging en uitbreiding van industrieën van overheidswege bevorderd, waardoor de bestaansmogelijkheden zijn verbeterd en de welvaart is verhoogd. Voorts heeft het Ministerie van Maatschappelijk Werk sedert 1953

financiële steun verleend voor de maatschappelijke planning in deze gebieden. Daarvoor werd telkenjare 1 procent uitgetrokken van het bedrag, dat in de economische sector werd ten koste gelegd aan de bevordering van de industrialisatie.

Dit werk is nu een aantal jaren aan de gang. En het blijkt zozeer te zijn geslaagd, dat de Zesde Industrialisatienota van mei 1958 ten aanzien van deze gebieden kan spreken van „nazoïg”. Deze nota brengt intussen weer een ander facet naar voren, namelijk dat van de *probleemgebieden*. Hieronder worden verstaan „uitgestrekte landsdelen, die een sterke expulsie vertonen en waar de vertrekkenden grotendeels worden afgestoten naar werkgelegenheidscentra op grote afstand”. Als secundair criterium geldt een binnenlands vertrekoverschot van 6 pro mille of meer der bevolking.

Krachtens deze omschrijving gelden als probleemgebieden het gehele Noorden van ons land (Groningen, Friesland, Drenthe en Noord-Oost Overijssel, bij elkaar één vierde van Nederland), het Oostelijk deel van West-Friesland, de provincie Zeeland, Oostelijk Noord-Brabant en Noord-Limburg met uitzondering van de industriegebieden Eindhoven en Helmond.

Trekt men op een kaart de verkeerslijnen tussen de Randstad Holland, het Roergebied en het hart van België, dan blijken de gebieden, die wij thans als probleemgebieden aanmerken, juist buiten deze verkeerslijnen te vallen. Het zijn de dode hoeken van ons land, waar niets gebeurt en waar dientengevolge de actieve bevolking wegtrekt.

Waarheen? In hoofdzaak naar „werkgelegenheidscentra op grote afstand”, m.a.w. de Randstad Holland. Deze Randstad heeft nu eenmaal unieke vestigingsvoordelen. De ligging aan zee en de aanwezigheid van diep vaarwater, de vaste kustbodem, die zich leent voor de vestiging van zware industrieën, de bedrijvigheid, die het gevolg is van de grote bevolkingsconcentratie, het centrale overheidsapparaat, de concentratie van de grote oliebedrijven, de geldmarkt, dit alles scheidt activiteit en trekt mensen aan.

Hier tegenover staan dan de dode hoeken van ons land, die wij dus nu probleemgebieden noemen, waar regelmatig het overtollige deel van de bevolking wegtrekt. Oppervlakkig gezien lijkt dit een gunstige situatie. Wanneer een

gebied een overschot aan jonge, actieve mensen heeft en een ander gebied *binnen* Nederland vraagt dergelijke mensen, dan schijnen alle problemen opgelost. De ene helft van het land helpt dan de andere.

Toch is dit niet juist. Immers, een gebied, waar steeds de jonge mensen wegtrekken, blijft stilstaan. En stilstand is ook hier achteruitgang. De bevolking veroudert, het economisch leven staat stil, er gebeurt niets meer. Er wordt vrijwel nooit meer een nieuw huis gebouwd. Er worden geen nieuwe wegen aangelegd en geen nieuwe winkels geopend. Scholen en andere gebouwen worden niet meer vernieuwd. Er is alleen maar achteruitgang.

Op een bepaald ogenblik moet een verzorgend bedrijf worden opgeheven, omdat het geen emplooi meer heeft. Dit trekt weer andere mee. En zo gaat alles achteruit. Krotwoningen worden slechts sporadisch opgeruimd. Voor verbetering van de volkshuisvesting is geen plaats.

Maakt men een kaart van Nederland met een indeling der gemeenten naar het percentage krotten of het percentage één- en tweekamerwoningen, dan springen weer dadelijk de probleemgebieden naar voren. Deze gebieden sterven af en dit stimuleert weer het vertrek van de jongere generatie.

Hier dient te worden ingegrepen. Terecht geeft dan ook de Zesde Industrialisatienota als programma voor de probleemgebieden: verbetering van het klimaat voor de economische ontwikkeling en van de verkeersmogelijkheden, modernisering van het woonmilieu, heruitrusting van de agrarische gebieden en verhoging van de leefbaarheid van het platteland.

In het kader van dit programma is een jaar geleden een premie- en prijsreductieregeling vastgesteld voor vestiging in de aangewezen industriekernen in de probleemgebieden. Zowel voor de vestiging als voor de uitbreiding van industriële bedrijven kan thans van rijkswege financiële steun worden verleend. Wij kunnen dit zo zien, dat in de probleemgebieden de vestigingsfactoren voor de industrie *minder* gunstig zijn dan elders en dat de Regering dit verschil tracht te compenseren door het verlenen van financiële steun.

De Minister van Economische Zaken heeft bij de installatie van de Commissie Industriële Ontwikkeling Probleemgebieden op 14 oktober 1959 gezegd, dat spreiding van de industriële bedrijvigheid noodzakelijk is, omdat de ruimte, die nog in het Westen beschikbaar is, gereserveerd moet worden voor de bedrijven, die aan het Westen *gebonden* zijn. De premie voor industriëvestiging in de probleemgebieden is daartoe een hulpmiddel. Er zijn echter definitieve maatregelen nodig in de vorm van verbetering van de vestigingsfactoren, waarbij de Minister met name noemde de verkeersverbindingen te land en te water en verder het onderwijs, de volkshuisvesting en de voorzieningen in sociale en culturele behoeften.

Dit alles is op het ogenblik in gang. Het Westen met zijn specifieke vestigingsvoordelen blijft zich ontwikkelen. En in de probleemgebieden worden met overheidshulp de industriële structuur en de leefbaarheid verbeterd, waardoor de bevolkingstrek in aanzienlijke mate wordt verminderd. Met elkaar lossen de spontane ontwikkeling van het Westen en de door de Overheid gesteunde ontwikkeling van de probleemgebieden het vraagstuk van het bevolkingsoverschot in de probleemgebieden op. Ieder kan thans werk vinden, hetzij dicht bij huis, hetzij in het Westen. Werkloos is er niemand.

(advertentie)

Zijn wij er nu hiermee? Tot nu toe hebben wij gesproken over het Westen en over de probleemgebieden. Nederland is echter groter. Het omvat ook gebieden, die geen Randstad zijn en ook niet in een dode hoek liggen, maar in de verkeerslijnen en in het volle economisch leven. Wij denken hierbij aan Gelderland, Overijssel en een groot stuk van Noord-Brabant.

Wat verwachten wij daar? Wij zijn geneigd, te veronderstellen, dat het industriële klimaat daar gunstig is, dat er een normaal gezond economisch leven heerst, dat overheidssteun voor industriëvestiging niet nodig is, dat het vertrekssaldo behoorlijk beneden de 6 pro mille blijft en dat er geen trek is naar werkgelegenheidscentra op grote afstand. Immers, ware dit het geval, dan zouden deze gebieden probleemgebieden zijn.

Hoe is echter de werkelijkheid? Zowel bij spreekbeurten in dergelijke gebieden voor een Departement van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel als bij een stedenbouwkundig onderzoek, dat door Delftse studenten in een industriëcentrum in een dergelijk gebied is gedaan, is mij gebleken, dat deze gebieden geen probleemgebieden zijn, maar dat wij hard bezig zijn, er probleemgebieden van te maken.

In sommige van deze gebieden zien wij een duidelijk vertrekoverschot. Terwijl de provincie Gelderland van 1948 tot 1959 een vestigingsoverschot van 12.000 had, was dit opgebouwd uit een vestigingsoverschot van 28.000 op de Veluwe en in het Rijk van Nijmegen en een vertreksaldo van 9.000 in de Achterhoek en 7.000 in het Rivierengebied.

Veel erger nog is de dagelijkse pendel, die door de verbetering van de verkeersmiddelen tegenwoordig onbegrensde mogelijkheden heeft. In het ontwikkelingsplan voor Noord-Brabant dat in augustus 1950 verscheen, wordt nog uitgegaan van een fietsafstand tussen woning en werk van maximaal een half uur, dus 6 km. De bromfiets en de scooter hebben sindsdien de mogelijkheid geopend binnen dat halve uur afstanden van 15 of 20 km te overbruggen.

Wij dachten, dat wij er hiermede zouden zijn. Zelfs bij de plannen tot spreiding van het Hoger Onderwijs schijnt het wel eens of iedere potentiële student binnen bromfiets- of scooterafstand van zijn ouderlijk huis een Universiteit of Technische Hogeschool moet kunnen vinden. Voor de

arbeider echter gelden tegenwoordig andere normen. Zo vonden wij onlangs in een correspondentie in de „N.R.C.”, dat de grens van het pendelen niet ligt bij een half, of een heel uur, of zelfs bij twee uur, maar daar waar de mensen er nog „en masse” toe bereid zijn. De verste pendelaars in de Rotterdamse haven komen uit het land van Axel en Hulst. Deze zijn 's morgens en 's avonds 2½ uur onderweg.

Nu willen wij niets kwaads zeggen van de groei van de wereldhaven, die Rotterdam heet, en het grote belang van een voldoende voorziening met werkkrachten. Het is echter duidelijk, dat een gebied als bijv. het Gelderse Rivierengebied op deze wijze door het Westen volledig wordt leeggezogen en dat hier een nieuw probleemgebied bezig is te ontstaan.

De industriëlen in deze streek klagen steen en been over het tekort aan werkkrachten, omdat de besten worden weggetrokken door de pendel naar het Westen. De geboortegolf van 1946, die thans verondersteld wordt, geleidelijk op de arbeidsmarkt te verschijnen, laat zich daar niet zien. Zij pendelt weg naar het Westen.

De 15 kilometers Meeteren-Tiel van rijksweg 15, die op 8 februari met zoveel feestvreugde in gebruik zijn genomen, betekenen voor Tiel en omgeving vermoedelijk allereerst een toeneming van de pendel naar het Westen. En de ruim 50 kilometer tot Zevenaar, waarnaar zo verlangend wordt uitgezien, zullen weer nieuwe pendelmogelijkheden scheppen tot in de Gelderse Achterhoek.

Hierbij komt nog, dat in deze gebieden door het hoge vertreksaldo het statistische woningtekort laag is of zelfs een overschot aanwijst, zodat de daarop gebaseerde woningtoewijzingen volstrekt onvoldoende zijn. Dit maakt het weer onmogelijk, aan de opruiming van de vele krotten te beginnen of nieuwe woningen te bouwen voor de jonge gezinnen, waardoor deze wellicht zouden kunnen worden vastgehouden.

Dit alles zal onvermijdelijk ten gevolge hebben, dat de

Amerikanen in Europa

Vier gebeurtenissen in Europa in 1960, t.w. de Olympische Spelen in Rome, de Passiespelen in Oberammergau, de Floriade in Rotterdam en het Eucharistisch Congres in München, wekken de verwachting dat ongeveer 250.000 Amerikanen — 20 pCt. meer dan in 1959 — Europa zullen bezoeken, zo bericht „The New York Times” van 28 februari jl. Een zeer groot deel van deze toeristen zal Europa bereizen, hetzij in een gehuurde auto, hetzij in een auto die zij bij aankomst in ons werelddeel zullen kopen. Ook het huren van een auto met chauffeur komt steeds meer in trek. De huurtarieven lopen in de verschillende landen uiteen en variëren van \$ 2,40 tot \$ 7 per dag, plus 2½ tot 5 dollarcenten per km. In het algemeen — zo zegt het blad — kan worden gesteld dat, indien twee of meer personen het voornemen hebben, minder dan twee maanden in Europa te blijven, het voordeliger is een auto te huren; duurt het verblijf langer, dan kan beter een auto worden aangeschaft en deze, hetzij meegenomen naar de Verenigde Staten, hetzij bij vertrek uit Europa verkocht.

bedrijvigheid in deze gebieden niet meer van de grond komt en dat het industriële klimaat, dat tot heden verondersteld werd goed te zijn, langzaam maar zeker achteruitgaat. En dit betekent weer, dat deze gebieden worden teruggedrukt tot de status van probleemgebied. En dan zijn wij weer net zo ver als toen wij begonnen.

In feite wreekt zich hier het ontbreken van een krachtig beleid op het terrein van de ruimtelijke ordening. Wij zijn maar steeds bezig met schuiven, doch lossen daarmee de problemen niet op. Het Westen groeit krachtig en hard als gevolg van de unieke vestigingsvoordelen, die dit deel van ons land nu eenmaal heeft. Bepaalde delen van ons land gaan door ernstige tekorten in de economische structuur achteruit. Grote bevolkingsgroepen trekken weg naar het Westen, dat hun betere kansen biedt.

De Regering stelt zich terecht op het standpunt, dat deze achteruitgang moet worden gestuit, en neemt maatregelen tot structuurverbetering, waardoor de bevolking zal worden vastgehouden. Tevens worden bedrijven, die niet aan het Westen gebonden zijn, weerhouden zich daar te vestigen, hetgeen in het Westen ruimte zal vrijhouden voor bedrijven, die wel aan het Westen gebonden zijn.

De zuigkracht van het Westen in de probleemgebieden zal door dit alles verminderen. Doch het onontkoombaar gevolg blijkt te zijn, dat deze zuigkracht zich nu op andere gebieden gaat richten, die alle kenmerken van een probleemgebied gaan vertonen. Met andere woorden: wij heffen de probleemgebieden op en scheppen met de andere hand nieuwe, die weer nieuwe maatregelen nodig zullen maken.

Er is maar één uitweg uit deze impasse: een krachtig, nationaal ruimtelijk beleid. Zolang niet eens en voor altijd duidelijk wordt gezegd, welk beleid wij ten aanzien van bevolkings- en industriespreiding willen volgen, zolang blijft het een duwtje hier en een trekje daar, en worden de problemen niet opgelost.

Het Nederlands Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw heeft in zijn vergadering van 13 mei 1960 het ruimtelijk beleid buiten het Westen des lands aan de orde gesteld. Typerend is, dat alle preadviseurs wijzen op de behoefte aan een krachtig beleid in plaats van een angstig terugwijken voor de gevolgen der huidige en toekomstige ontwikkeling (Thomassen), op het ontbreken van coördinatie op landelijk niveau en van een positief industriespreidingsbeleid (Voormolen), op de behoefte aan een duidelijk bestuursbeleid (De Vink), op de noodzaak, dat ernst wordt gemaakt met de spreidingsgedachte (Sweers).

Zolang het op dit gebied bij rapporten blijft en de Overheid niet duidelijk uitspreekt, welk beleid zij ten aanzien van de bevolkings- en industriespreiding in het „Westen en overig Nederland” — om deze term nog eens te gebruiken — voorstaat, zolang blijft het Westen zuigen en trekken en zal iedere steun tot verbetering van het industriële klimaat in een gebied, waar de trek te erg wordt, ertoe leiden, dat de zuiging zich op een ander gebied gaat richten. En zolang blijven wij in een onzekerheid, die voor de economische en sociale ontwikkeling van de betrokken gebieden funest is.

De gedachte van de bovengenoemde preadviseurs, die aandringen op duidelijkheid ten aanzien van het nationale ruimtelijke beleid kan dezerzijds dan ook slechts worden ondersteund. Het wordt tijd, dat zowel „het Westen” als „overig Nederland” weten, waaraan zij toe zijn.

's-Gravenhage.

Prof. Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

Het Rotterdamsch Beleggingsconsortium, Beleggingsmaatschappij Unitas en Internationale Beleggingsunie „Interunie” hebben in 1959 een stormachtige ontwikkeling te zien gegeven. Deze groei kan aan drie factoren worden toegeschreven, t.w. waarde-accres der beleggingen ten gevolge van koersstijgingen, overneming van andere beleggingsfondsen en plaatsing van nieuwe aandelen tegen contanten. Inzake de door de Grote Drie gevolgde beleggingspolitiek valt op: de relatieve achteruitgang van de beleggingen in het Westelijk halfrond, m.n. in de Verenigde Staten, en de relatieve toeneming van de beleggingen in West-Europa, incl. Nederland. Het beleggingsresultaat van de Grote Drie kan tot tevredenheid aanleiding geven. Het is weliswaar minder goed dan het geweest had kunnen zijn, indien de Amerikaanse en de Canadese bestanddelen van de portefeuilles op rigoureuze wijze waren ingekrompen, maar het is — althans bij twee van de drie — beter dan bij een „passieve beleggingspolitiek” het geval zou zijn geweest.

De Grote Drie in 1959

De spectaculaire groei van de beleggingsfondsen mag als één der hoofdkenmerken van de ontwikkeling der kapitaalmarkt in het jaar 1959 worden beschouwd. Het betreft hier een internationaal verschijnsel, dat zich ook in ons land heeft voorgedaan. In het buitenland is de groei der beleggingsfondsen tot uitdrukking gekomen in de oprichting van een respectabele reeks van nieuwe beleggingsfondsen; de deelhebbersbewijzen van sommige dezer nieuwelingen hebben weliswaar ook de weg naar de Nederlandse beurs gevonden, maar per saldo is het aantal beleggingsfondsen waarvan de deelhebbersbewijzen op de Amsterdamse beurs zijn genoteerd in 1959 toch ingekrompen. In ons land is nl. een tendentie tot concentratie werkzaam, hetgeen ertoe heeft geleid dat verscheidene, vóór de tweede wereldoorlog opgerichte depots, die weinig groeikracht bleken te bezitten, zijn overgenomen door andere beleggingsfondsen.

Zonder nu te kort te willen doen aan de relatief kleine fondsen, waarvan sommige in 1959 eveneens een sterke groei te zien hebben gegeven (wij noemen slechts Vereenigd Bezit van 1894, Algemeen Fondsenbezit, Beleggingsdepôt H.B.B., O.B.A.M.) zouden wij ons, bij het bespreken van de groei der Nederlandse beleggingsfondsen, willen beperken tot het plaatsen van enkele kanttekeningen bij de jaarverslagen van „de Grote Drie”, t.w. Rotterdamsch Beleggingsconsortium, Beleggingsmaatschappij Unitas en Internationale Beleggingsunie „Interunie”. Naar schatting bedraagt de waarde der door deze maatschappijen beheerde activa 80 à 85 pCt. van die der gezamenlijke in Nederland gevestigde beleggingsfondsen.

Omvang en oorzaken van de groei.

Tabel 1 laat zien, dat t.a.v. de groei der Grote Drie inderdaad van een stormachtige ontwikkeling mag worden gesproken.

Zoals men ziet is de gezamenlijke vermogenswaarde der Grote Drie in 1959 met f. 401 mln. of ruim 50 pCt. toegenomen. Dit kan aan drie factoren worden toegeschreven:

a) overneming van andere beleggingsfondsen;

TABEL 1. *Vermogenswaarde*
(× f. 1 mln.)

	31-12-1954	31-12-1958	31-12-1959
Robeco	152	335	547
Unitas	229	361	454
Interunie	54	95	191
Totaal	<u>435</u>	<u>791</u>	<u>1.192</u>

- b) waarde-accres der beleggingen ten gevolge van koersstijgingen;
c) plaatsing van nieuwe aandelen tegen contanten.

De tendentie tot concentratie is in de inleiding reeds ter sprake gekomen. Het bestaan van verscheidene, min of meer kwijnende, beleggingsdepots heeft in 1959 praktisch een einde genomen. Op twee uitzonderingen na zijn de activa dezer depots overgenomen door de hier besproken beleggingsmaatschappijen¹⁾, welke hiervoor in ruil hun eigen aandelen hebben afgegeven. Zo heeft Robeco gedurende 1959 de activa van een viertal depots overgenomen, waarvan de gezamenlijke vermogenswaarde ultimo 1958 ruim f. 20 mln. bedroeg. De waarde van de activa der door Interunie overgenomen depots bedroeg medio december 1958 f. 43 mln., terwijl Unitas in ruil voor eigen aandelen de activa van een familiestichting heeft overgenomen, waarvan wij de waarde per ultimo 1958 op ruim f. 4 mln. taxeren.

Afgezien van het koersaccres der overgenomen effecten tijdens 1959 kan dus worden geconstateerd dat van de stijging der vermogenswaarde ad f. 401 mln. (zie tabel 1) ruim f. 65 mln. of bijna 17 pCt. voor rekening komt van de in deze bedrijfstak werkzame tendentie tot concentratie. Van een reële groei van het instituut der beleggingsfondsen als zodanig is voor dit bedrag derhalve geen sprake.

Dit is evenmin het geval, voor zover het vermogensaccres kan worden toegeschreven aan de stijging van het

¹⁾ Daarnaast zijn de depots A.N.A.D. en A.N.B. overgenomen door Algemeen Fondsenbezit.

koerspeil. In tabel 2 is weergegeven hoe de intrinsieke waarde der aandelen van de Grote Drie zich in 1959 heeft ontwikkeld.

TABEL 2. *Intrinsieke waarde*
(in f. per aandeel van f. 50)

	ultimo 1958	ultimo 1959	stijging in pCt.
Robeco	185	229,50	24
Unitas	451	514	14
Interunie	167,75	204	22

Houdt men rekening met deze stijgingspercentages, dan zou, uitgaande van de feitelijke vermogenswaarde der drie fondsen per eind 1958 en bovendien uitgaande van de veronderstelling dat zonder het aantrekken van nieuwe middelen dezelfde beleggingspolitiek zou zijn gevolgd als thans in feite het geval is geweest, de vermogenswaarde van de Grote Drie per ultimo 1959 gezamenlijk f. 941 mln. zijn geweest, d.i. ruim f. 150 mln. meer dan ultimo 1958.

Van het feitelijke vermogensaccres der Grote Drie ad f. 401 mln. komt dus ruim f. 65 mln. voor rekening van de overnemering van andere beleggingsfondsen en minstens f. 150 mln. voor rekening van koersstijgingen; dit laatste bedrag is aan de lage kant, omdat koerswinst op gedurende 1959 overgenomen of — uit de opbrengst van kapitaalsuitbreiding — nieuw verworven effecten verwaarloosd is. Zelfs bij deze onderschatting van de groei door koerswinst, blijkt in ieder geval minder dan de helft — nl. ca. f. 185 mln. — van het vermogensaccres toe te schrijven aan de door de Grote Drie tegen contanten geplaatste nieuwe aandelen. Corrigeren wij ramenderwijs voor deze onderschatting, dan valt de groei uit dezen hoofde te taxeren op wellicht f. 150 à f. 160 mln. Ter vergelijking diene dat in 1959 de besparingen f. 7.600 mln. hebben bedragen, dat het overschot van stortingen boven terugbetalingen bij het Nederlandse spaarbankwezen f. 834 mln. is geweest en dat door ondernemingen met ter beurze van Amsterdam genoteerde aandelen f. 186 mln. aan obligaties en f. 90 mln. aan aandelen (excl. emissie Unitas) werd geëmitteerd.

Alvorens wij ertoe overgaan bij wijze van samenvatting de hier vermelde cijfers over de „groei-oorzaken” van de Grote Drie in een tabel weer te geven, moeten wij nog van één netelig probleem melding maken. Hierboven werd getracht een onderscheid te maken tussen o.a. de invloed van koersstijging enerzijds en de invloed van het plaatsen van nieuwe aandelen tegen contanten anderzijds. Als er evenwel nieuwe middelen aan een beleggingsfonds worden toevertrouwd zal de belegging hiervan tot koersstijgingen en dus tot een hogere waarde van de reeds aanwezige portefeuille kunnen leiden. Er is m.a.w. een verband tussen de in het voorgaande zo angstvallig gescheiden gehouden oorzaken van het waarde-accres. Wij kunnen in het kader van dit artikel niet nader op dit verband ingaan.

TABEL 3. *Groei-oorzaken Grote Drie*
(× f. 1 mln.)

	Vermogens- accres 1959	Overnemering depots	Koers- stijging a)	Plaatsing aandelen in contanten b)
Robeco	212	20	80	112
Unitas	93	4	51	38
Interunie	96	43	21	32
Totaal	401	67	152	182

a) Minimum.
b) Maximum.

Beleggingspolitiek.

Bij de behandeling van de vraag, op welke wijze de Grote Drie de aan hun beheer toevertrouwde middelen hebben belegd, kan aan verschillende aspecten aandacht worden geschonken, zoals aan de geografische risicoverdeling, aan de keuze van individuele fondsen, aan de „juridische” risicoverdeling — de verdeling over verschillende categorieën effecten (aandelen, obligaties e.d.)²⁾ — en de spreiding over verschillende bedrijfstakken. Wij zullen ons beperken tot de twee eerstgenoemde aspecten.

Wat betreft de geografische verdeling hebben er in 1959 enkele opvallende verschuivingen plaatsgevonden.

TABEL 4. *Geografische risicospreiding*
(in procenten)

	Robeco		Unitas		Interunie	
	1958	1959	1958	1959	1958	1959
Ver. Staten	49	37	41	37	49	35
Canada	5	5	7	8	8	5
Nederland						
lokale fondsen ..	21	21	24	25	13	22
intern. concerns..	22	25	22	23	23	30
Duitsland	2	6	4	6	—	1
Overig Europa	—	4	—	—	—	—
Overige landen	1	2	2	2	7 a)	7 a)
	100	100	100	101 b)	100	100

a) Waarvan onbelegd resp. 6 en 5.
b) Afrondingsverschil.

Het meest opvallende in deze tabel is de relatieve achteruitgang van de beleggingen in het Westelijk halfrond, m.n. in de Verenigde Staten, en de relatieve toeneming van de beleggingen in West-Europa, incl. Nederland. Deze verschuiving kan aan twee factoren worden toegeschreven, nl. in de eerste plaats aan de omstandigheid dat het grootste deel van de nieuwe middelen waarover de Grote Drie de beschikking hebben gekregen niet in Amerika maar elders werd belegd. Dezelfde overwegingen die bij de Amerikaanse beleggers zo'n belangstelling voor Europese aandelen hebben doen ontstaan — nl. de relatief lage prijs van Europese aandelen en de verwachting dat het groeitempo van de Europese economieën hoger zal zijn dan dat van de Amerikaanse — hebben ook de beleggingspolitiek van de Grote Drie beïnvloed³⁾.

Een belangrijker rol bij de verschuiving in de geografische spreiding heeft evenwel gespeeld, dat het koerspeil in Europa gedurende 1959 aanzienlijk sterker is gestegen dan dat in de Verenigde Staten of Canada. Zelfs zonder een doelbewuste beleggingspolitiek zou dus de Europese component gedurende 1959 hierdoor relatief aan betekenis hebben gewonnen.

Bij het tweede aspect van de beleggingspolitiek dat hier aan de orde komt — de keuze der individuele effecten — moeten wij ons de grootst mogelijke beperkingen opleggen. Het zou te ver voeren een opsomming te geven van alle fondsen die de Grote Drie in portefeuille hebben of van alle mutaties die hierin hebben plaatsgevonden.

In tabel 5 geven wij een overzicht van een twaalfstal belangrijke Nederlandse aandelenposten van de Grote Drie, per ultimo 1959, en wel naar reële en naar nominale waarde.

²⁾ De term is van E. H. Th. Kwast: „Investment Trusts”, Amsterdam 1931, blz. 64.

³⁾ Het minst ver in dit opzicht is Unitas gegaan. Tijdens de jongste jaarvergadering van deze maatschappij heeft de Directie ook uitdrukkelijk als haar mening uitgesproken dat zij op lange termijn belegging in de Verenigde Staten als het meest aantrekkelijk beschouwd (Verslag in „Het Financieele Dagblad” van 26 maart 1960).

Ter vergelijking hebben wij ook aangegeven, welke mutaties er in 1959 in de nominale waarde zijn aangebracht, en welk gedeelte de nominale waarde uitmaakte van het per ultimo 1959 geplaatste kapitaal der twaalf betrokken ondernemingen ⁴⁾.

de effectenportefeuille, van het gecombineerde Dow Jones gemiddelde (voor de Amerikaanse component) en van het Montreal-indexcijfer voor 30 aandelen (voor de Canadese component). Wij hebben een dergelijke berekening uitgevoerd, waarbij wij voorts hebben aangenomen dat de

TABEL 5. *Enkele belangrijke aandelenposten ultimo 1959*
Reële waarde (× f. 1.000)

	Kon. Olie a)	Unilever	Philips	Hoogovens	K.N. Zout	Thom. & Drijver	A.K.U.	Zwanenberg	Ned. Kabel	Van Ommeren	Heineken	Amst. Bank
Robeco	36.820	44.765	44.529	8.900	4.320	5.029	2.362	2.565	2.139	2.277	2.667	1.539
Unitas	58.251	29.243	9.733	11.303	5.330	1.790	2.596	1.471	2.193	2.279	1.050	1.347
Interunie	17.995	23.895	12.360	3.115	1.980	670	2.074	1.909	1.162	1.152	848	993
Totale reële waarde	113.066	97.903	66.622	23.318	11.630	7.489	7.032	5.945	5.494	4.708	4.565	3.879
	b) Nominale waarde (× f. 1.000)											
Robeco	150.000	5.600	5.500	1.000	600	750	500	450	460	850	550	465
Unitas	202.455	3.669	1.200	1.270	740	267	550	258	472	476	216	407
Interunie	63.000	3.000	1.525	350	275	100	440	335	250	430	175	300
Totale nominale waarde	415.455	12.269	8.225	2.620	1.615	1.117	1.490	1.043	1.182	1.756	941	1.172
Idem, als pCt. gepl. aand.kapitaal c)	0,57	2,59	1,33	3,39	4,24	10,15	1,19	4,01	2,83	2,98	2,69	1,30
Mutaties nom. waarde 1959 (× f. 1.000)	80.000 b)	1.844	2.433	105	400	60	490	272	132	98	124	265

a) Inclusief belang bij Dordtsche Petroleum en Moeara Enim.
b) Aantal aandelen van f. 20. Uitsluitend aandelen Koninklijke.
c) Van de betrokken twaalf ondernemingen.

Beleggingsresultaat.

Uit tabel 2 is gebleken dat de intrinsieke waarde van de aandelen der Grote Drie gedurende 1959 een stijging heeft ondergaan die varieert van 14 tot 24 pCt. Men kan zich afvragen, of dit als een gunstig resultaat mag worden beschouwd. Enerzijds is dit een vraag welke voor hen die hun middelen aan een beleggingsfonds toevertrouwen van de grootste betekenis is; anderzijds is het een vraag die eigenlijk niet voor een categorische beantwoording in aanmerking komt. Als men bijv. nagaat dat het Dow Jones gecombineerde gemiddelde voor 65 aandelen (Industrials, Railways en Public Utilities) slechts met 9 pCt. is gestegen, zijn de bereikte resultaten zeker gunstig te noemen; vergelijkt men het resultaat evenwel met de stijging van het A.N.P.-C.B.S. algemeen indexcijfer, die in 1959 46 pCt. heeft bedragen, dan is er minder aanleiding tot enthousiasme. Men zou immers kunnen redeneren dat de beleggingsfondsen in onvoldoende mate van hun beheersvrijheid gebruik hebben gemaakt, en dat zij op grotere schaal hun Amerikaanse bezittingen in Europese hadden moeten omzetten om aan hun aandeelhouders een beter resultaat te kunnen bieden. Zolang men het evenwel als een voordeel ondervindt dat de beleggingsfondsen hun beleggingen geografisch spreiden moet men ook de minder gunstige consequenties hiervan — nl. dat men een resultaat krijgt dat lager is dan overeenkomt met het sterkst gestegen indexcijfer — op de koop toenemen.

Ter beoordeling van het beleggingsresultaat kan men nog een andere weg bewandelen. Men kan nl., uitgaande van de gegeven geografische risicoverdeling per ultimo 1958, de theoretische waarde per aandeel berekenen zoals deze ultimo 1959 zou zijn geweest indien de beleggingsmaatschappijen de beschikbare middelen — ook die welke in de loop van 1959 nieuw zijn verworven — uitsluitend zouden hebben belegd in de aandelen waarvan het koersverloop wordt gebezigd voor de berekening van het A.N.P.-C.B.S.-indexcijfer (voor de Nederlandse component van

waarde van de beleggingen in de andere landen en van de liquide middelen onveranderd is gebleven ⁵⁾). Het resultaat van deze berekening treft men in onderstaande tabel aan.

TABEL 6. *Feitelijke waarde aandelen Grote Drie als pCt. theoretische waarde, ultimo 1959*

Robeco	101
Unitas	97 a)
Interunie	102

a) Bij de berekening werd de post NEMOS-aandelen buiten beschouwing gelaten.

De betekenis die aan deze uitkomst kan worden toegekend is, dat de feitelijke beleggingspolitiek van twee van de drie beleggingsmaatschappijen betere resultaten heeft opgeleverd dan die welke verkregen zouden zijn bij een passieve beleggingspolitiek, d.w.z. indien men geen rillingen had verricht noch tussen individuele effecten binnen een geografisch gebied, noch tussen geografische gebieden onderling, maar zich bij zijn beleggingen uitsluitend had beperkt tot het kopen van de aandelen die in de genoemde indexcijfers en gemiddelden zijn vertegenwoordigd. Unitas vormt in deze een uitzondering; het is de vraag of dit eveneens het geval zou zijn bij een realistische waardering van de aandelen NEMOS, die bij de huidige boekwaarde 10 pCt. van de totale vermogenswaarde uitmaken.

Onze conclusie is dat het beleggingsresultaat van de Grote Drie tot tevredenheid kan worden geacht. Het is weliswaar minder goed dan het geweest had kunnen zijn indien de Amerikaanse en de Canadese bestanddelen van de portefeuilles op rigoureuze wijze waren ingekrompen, maar het is — althans bij twee van de drie — beter dan bij een „passieve beleggingspolitiek” (in de hierboven omschreven betekenis) het geval zou zijn geweest.

Barendrecht.

M. P. GANS.

⁴⁾ Vgl. ook Vijftig Voorkeursfondsen, publikatie R. Mees & Zoonen.

⁵⁾ Het systeem van deze berekening is uitvoeriger beschreven in mijn „Beleggingsleer en Beleggingsfondsen”, Leiden 1957, blz. 126.

De huidige stand van zaken met betrekking tot de administratieve automatisering

(II)¹⁾

In het voorgaande artikel werd een aantal begrippen omschreven mede omdat de automatisering in vele gevallen een nieuwe denkwijze vraagt of aan bestaande begrippen een nieuwe inhoud geeft.

Enkele cijfers, die de voortgang van de elektronische administratietechniek illustreren.

Het veelal goed geïnformeerde Amerikaanse tijdschrift „Fortune” heeft in zijn oktobernummer 1959 een interessant artikel gewijd aan de „computer war”, de strijd tussen de fabrikanten van elektronische reken- en administratie-apparatuur. Volgens dit artikel zijn er thans in de Verenigde Staten 2.600 administratiecomputers geplaatst, waarvan 400 grote, 1.200 middelgrote en 1.000 kleine. De installaties kunnen gehuurd of gekocht worden; de aanschaffingsprijs is veelal 30 tot 40 maal de maandelijkse huurprijs. Het blad geeft het volgende instructieve overzicht:

What's available at \$ 1,000 to \$ 60,000 (and up) a month

	Small	Medium	Large
Monthly rental	\$ 1,000 - \$ 6,000	\$ 6,000 - \$ 12,000	\$ 12,000 - \$ 60,000+
Equipment	Bendix G-15 Burroughs E-101 Royal McBee LGP-30 Burroughs 205 (card) I.B.M. 650 (card) I.B.M. Ramac 305 North American Aviation Recomp II* Remington Rand Univac Solid State 80-90* (card)	Bendix G-15 (with tapes) Burroughs 205 (with tapes) I.B.M. 650 (with tapes) Remington Rand File Computer Univac Solid State 80-90* (with tapes)	Burroughs 220 Control Data 1604* General Electric 150* Honeywell 800* I.B.M. 704, 705, 709, 7070*, 7090* National Cash 304* Philco Transac S-2000* R.C.A. 501* Remington Rand Univac II, 1103A, 1105
Speed	60 to 1,000 operations per second	600 to 4,000 operations per second	4,000 to 60,000 operations per second
Input	Keyboard Punched card Paper tape	Punched card Paper tape Magnetic tape	Punched card Paper tape Magnetic tape

* Transistorized or solid-state machines.

Een van de nieuwste machines, de Remington Rand Univac's Larc, die voor vele doeleinden kan worden gebruikt, kost \$ 6 mln. en hoger!

Wat Europa betreft wordt het aantal geplaatste administratiemachines, gelijk boven reeds opgemerkt, door „Fortune” op ongeveer 120 geschat. Dit cijfer moet evenwel met de nodige reserve worden beschouwd. Op de vraag, hoeveel installaties op het ogenblik in Europa in bedrijf zijn, is nl. niet direct een afdoend antwoord te geven. De opvattingen wat onder een installatie moet worden verstaan, lopen nl. hier en daar uiteen en bovendien zijn de afleveringscijfers van slechts een beperkt aantal fabrikanten bekend. De werkelijke cijfers zullen hoger zijn, omdat

hierin niet zijn opgenomen de zelf gebouwde machines, bijv. bij Philips de zeer snelle „Pascal” en „Stevin”, beide digitale rekenmachines, en de „Pace”, een analoge machine. Ook is het dubieus, of de leveringen van een aantal kleinere ondernemingen, zoals de Stantec (de Zebra) of Electrologica (de X-1) in het overzicht zijn verwerkt.

De grenzen van zeer groot, groot, middelgroot en klein zijn betrekkelijk willekeurig wanneer deze, gezien de prijsverhoudingen van de Amerikaanse en de Europese fabrikanten, gebaseerd zijn op prijzen in dollars, vooral omdat de loonpost bij de fabricage zulk een grote rol speelt. De cijfers van „Fortune” kunnen dus niet anders dan als een globale momentopname worden beschouwd. Het is te verwachten, dat in de loop van 1960 deze cijfers aanmerkelijk hoger zullen worden, waartoe ook het aan de markt komen van nieuwe typen, die speciaal aangepast zijn aan de verlangens van de middelgrote bedrijven, zal bijdragen.

Een cijfer van geheel andere aard betreft de deelneming aan de eerste door de Unesco in juni 1959 georganiseerde internationale conferentie over informatieverwerking. Het aantal deelnemers bedroeg niet minder dan 2.000, waarvan ca. 400 uit de Verenigde Staten. Er waren ook enkele deelnemers uit Rusland en Japan. Voertalen waren Engels, Frans en Russisch. Het aantal referaten bedroeg ongeveer 70; er waren ca. 25 zittingen, benevens series informele avondbijeenkomsten. Desniettemin kwamen op dit congres nog maar enige facetten van de ontwikkeling van elektronische informatieverwerkende machines aan de orde.

Informatieverwerking door mens en machine.

In aansluiting op de genoemde conferentie was er een samenkomst van medici over de toepassing van elektronische rekenmachines in de medische wetenschap. Een van de deelnemers, Prof. Steinbuch, gaf daarbij het volgende beeld:

<i>Snelheid:</i>	
mens	50 bits/sec.
machine	$10^2 \cdot 10^6$ bits/sec.
<i>Opbouw:</i>	
mens	10^{10} neuronen
machine	$10^2 \cdot 10^8$ componenten
<i>Geheugencapaciteit:</i>	
mens	$10^{12} \cdot 10^{18}$ bits (volgens sommigen 10^{18})
machine	$10^2 \cdot 10^{18}$ bits.

In snelheid van verwerking komt de mens dus ver ten achter bij de machine; hij bezit echter een geheugencapaciteit die vele malen groter is dan die van de grootste machine (waarbij dit geheugen bovendien voor het grootste gedeelte nog willekeurig toegankelijk is ook!). „Het kunnen leren” (learning) is ook een eigenschap die de mens (voorlopig?) heeft boven de machine, al worden er pogingen in het werk gesteld ook dit aan een machine bij te brengen! Men krijgt dan de zgn. automata (systems with learning capacity) die lering kunnen trekken uit hetgeen zij op vroegere tijdstippen hebben gedaan. Men past dit op het ogenblik voornamelijk toe op het terrein van het doen vervaardigen en verbeteren van programma's door de

¹⁾ Deel I verscheen in het nummer van 11 mei jl.

machine. zelf. Teneinde na te gaan op welke wijze de menselijke neuronen, die ieder dus tot 1 mln. bits kunnen bevatten, werken heeft men modellen van plastieken neuronen gemaakt. Op de conferentie werden enkele resultaten van proeven hiermede medegedeeld.

Nieuwere toepassingsmogelijkheden.

Naarmate men meer met elektronische reken- en administratie-apparatuur vertrouwt raakt en beter inzicht krijgt in hun methodieken, is duidelijk een streven onderkenbaar om de toepassingsgebieden uit te breiden. Zo wordt thans de mogelijkheid van het gebruik van computers voor oplossing van het brandende probleem van een doeltreffende en efficiënte wetenschappelijke en technische documentatie verkend; eveneens is grote belangstelling ontstaan voor het dienstig maken van elektronische informatie-apparatuur voor het vertalen van de ene taal in de andere. Vooral de Verenigde Staten en Rusland, die een groot wederkerig belang in de kennismaking van elkaars wetenschappelijke en technische literatuur hebben, houden zich met deze materie bezig. Echter ook in Japan bewegen verschillende geleerden zich op dit terrein.

Zoals begrijpelijk zijn er vele moeilijkheden te overwinnen. Bedacht dient evenwel te worden, dat aanvankelijk volstaan kan worden met het maken van vertalingen voor vakgenoten, die door hun kennis van de materie nonsens-effecten van de machine vaak zelf kunnen corrigeren. Een groot terrein ligt hier nog braak voor samenwerking tussen mathematici, technici en taalgeleerden. Aan patroonherkenning, in concreto zich thans concentrerend op het lezen van letters en cijfers, wordt uitbreiding gegeven door de studie van andere patronen, zoals vingerafdrukken en gesproken woord. Al deze uitbreidingen van niet-numerieke aard maken het hierboven gesignaleerde streven om in plaats van rekenmachines het ruimere begrip informatieverwerkende machines te gebruiken, begrijpelijk.

Data transmissie.

Verschillende factoren doen de behoefte ontstaan om over grote afstand gegevens snel en betrouwbaar aan de elektronische administratie-apparatuur toe te voeren en na verwerking af te voeren. In verband daarmee wordt internationaal, te onzent door P.T.T. en Philips' Telecommunicatie Industrie, geëxperimenteerd om het telefoonnet voor deze vorm van data overbrenging bruikbaar te maken. Speciale voorzieningen te dien aanzien zijn nodig omdat de gebruikelijke wijze van transmissie niet voldoet aan de hoge betrouwbaarheidsgraad, die voor overbrenging van administratieve gegevens vereist is.

Door data transmissie komen niet alleen overzichten ten behoeve van het leiden en functioneren van een bedrijf spoediger beschikbaar, maar kunnen ook allerlei transacties, bijv. overschrijvingen bij banken en giro-instellingen, nog sneller worden geëffectueerd. In sommige gevallen kan data transmissie misschien bijdragen om het tekort aan poststers e.d. te verminderen door geografische spreiding van het ponsen met gelijktijdige telegrafische overbrenging van de aldus voorbereide gegevens naar de centrale computer.

In het algemeen maakt in de daarvoor in aanmerking komende gevallen data transmissie gedecentraliseerde opstelling van in- en uitvoerapparatuur — men denke aan geografisch gespreide onderdelen van een onderneming — met snelle verwerking op grote, centrale en daardoor in

EEN RUSTIGE KOERS-
ONTWIKKELING
IS VERZEKERD
DOOR DE SPREIDING
DER BELANGEN

ROBECO

ROTTERDAMSCH
BELEGGINGS-CONSORTIUM, N.V.

BLAAK 10 · ROTTERDAM

(advertentie)

verhouding goedkopere, reken- en administratiemachines, mogelijk.

De voordelen van elektronische administratiemachines; geïntegreerde verwerking.

Aanvankelijk werden van de invoering van elektronische administratiemachines aanmerkelijke kostenbesparingen verwacht. Die blijken hier en daar inderdaad „en marche”, maar daarnaast zien vele gebruikers het voordeel van administratiecomputers vooral gelegen in de meerdere, snellere en precieze informatie ten behoeve van de leidinggevende functionarissen van hoog tot laag. Het Amerikaanse bureau Diebold hield een enquête onder gebruikers van elektronische informatieverwerkende machines over de opgedane ervaringen, met het volgende resultaat:

verbetering in de werkmethoden	98 pCt.
grote accuratesse	94 pCt.
nieuwe analyse van bestaande gegevens	90 pCt.
berekening via data, die tot nu toe niet beschikbaar waren	89 pCt.
vluigere rapportering	81 pCt.
promotie van personeel	70 pCt.
kostenbesparing op kantoorwerkzaamheden	66 pCt.
nieuwe feiten voor beslissingen op lange termijn	66 pCt.
idem op korte termijn	63 pCt.
verminderde piekbelasting	59 pCt.
verbeterd werkmereel	53 pCt.

De antwoorden en vragen overlappen elkaar hier en daar, maar dit is onvermijdelijk. Hoewel men dergelijke enquêtes met omzichtigheid moet interpreteren, zijn toch de antwoorden alleen reeds interessant om de specificatie van de voordelen. Van de geënquêteerden was 90 pCt. tevreden, 10 pCt. ontevreden, waarbij Diebold terecht opmerkt, dat dit laatste percentage vanwege de hoge aanschaffingsprijs en de vele invoeringszorgen toch niet onbelangrijk is.

Een enkele opmerking over de in de Angelsaksische landen gebruikte uitdrukking „integrated data processing” en de daarmee verband houdende afkorting IDP of IDP-system. Bij administratie denkt menigeen aan de afdeling van die naam, zoals die in vele bedrijven voorkomt. In feite vindt administratie echter in alle sectoren en op alle geledingen van een bedrijf plaats en is er veelal een nauw verband tussen al deze informatieverwerking. „The constant recording and rerecording of the same data is the office's greatest chore”, merkt een Amerikaans schrijver op.

Verschillende ervaringen nu wijzen uit, dat zeer grote voordelen met elektronische administratietechnieken eerst worden verkregen indien men erin slaagt de vele verticaal en horizontaal door een bedrijf verspreide administratie-activiteiten, die van elkaar afhangen of met elkaar samenhangen, op een beperkt aantal machinaal verwerkbare grondgegevens te concentreren. Dit samenhangend concie-

piëren van de administratie-activiteiten, gericht op machineverwerking, wordt geïntegreerde data verwerking of „integrated data processing” genoemd. Het lijkt zeer aannemelijk, dat inderdaad aldus de grootste, direct aanwijsbare besparingen zullen worden verkregen.

Deze geïntegreerde conceptie eist echter in sommige gevallen een dusdanig doorzicht en inventief synthetisch vermogen, dat zij in deze fase van de ontwikkeling nog maar door weinigen kan worden opgebracht. In grote ondernemingen zal een fragmentarische aanpak in eerste aanleg de meest doelmatige zijn. Er is hier evenwel zonder twijfel sprake van een ingroei en aanpassingsproces.

De geïntegreerde behandeling vindt haar exponent in de oprichting van een zgn. computercentrum, een centrale eenheid met de benodigde apparatuur uitgerust, waarmee via data transmissie administratieve gegevens worden bewerkt en in „veredelde” vorm „à la minute” zowel aan de centrale bedrijfsleiding als aan de leiding van de gedecentraliseerde eenheden en hun organen kunnen worden verschaft.

Ik beschreef in „E.-S.B.” van 29 januari 1958 het computercentrum van Sylvania Electronic Products Inc. Waarschijnlijk als eerste in Europa heeft het vorig jaar Philips een begin gemaakt met oprichting van een dergelijk centrum te Eindhoven. In dit centrum zullen worden geplaatst: 1 analogon machine, merk „Pace”, 2 IBM 650, 1 IBM 650 RAMAC, 2 zeer snelle digitale machines (Pascal en Stevin) benevens conventionele ponskaartenapparatuur.

Opleidings-, vormings- en voorlichtingsproblemen; het Studiecentrum voor Administratieve Automatisering.

De bedrijven, die zich nu of in de toekomst met de toepassing van de elektronische administratietechniek bezig houden, komen voor belangrijke problemen van opleiding, vorming en voorlichting te staan, in het bijzonder omdat hun staven of hier nog niet op voorbereid zijn, of een te beperkte capaciteit hebben. Het is daarom verheugend dat in de loop van 1958 de Stichting Studiecentrum voor Administratieve Automatisering tot stand is gekomen. Deze Stichting heeft als doelstelling:

1. de opleiding en vorming van verschillende categorieën deskundigen op het gebied van de administratieve automatisering;
2. voorlichting omtrent de betekenis en de voortgang van de administratieve automatisering ten behoeve van directieleden en andere leidende functionarissen;
3. voorlichting aan andere belanghebbenden;
4. in verband daarmee exacte documentatie omtrent alle gebieden van de administratieve automatisering;
5. wetenschappelijk onderzoek, verband houdende met de administratieve automatisering.

De Stichting is tot stand gekomen door de samenwerking van vertegenwoordigers van het hoger onderwijs en bedrijven. Zij heeft een directorium bestaande uit drie leden en een staf van verschillende wetenschappelijke herkomst. In een Algemeen Bestuur is het bedrijfsleven en het hoger onderwijs breed gerepresenteerd. Ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek is een aantal secties ingesteld, t.w. een administratieve en organisatorische sectie, een mathematisch/technische sectie, een economische sectie, een psychologische en sociologische sectie.

Het Centrum is enige maanden geleden met voorlichtingsconferenties en cursussen begonnen, waarvoor een zeer grote belangstelling blijkt te bestaan. De in samenwerking met het N.I.V.E. gehouden tweedaagse voorlichtingsconferenties voor directeuren van bedrijven bleken in een behoefte te voorzien. Aangezien het Centrum er is voor alle bedrijven, dus niet alleen voor de grotere, betreft het in zijn opleiding en voorlichting ook de kleinere elektronische en niet-elektronische apparatuur. De Stichting geeft zes maal per jaar een blad „Informatie” uit. Het heeft dezer dagen een verklarende woordenlijst uitgegeven welke ongeveer 2.500 woorden, uitdrukkingen en definities bevat. De Engelse, Franse en Duitse equivalenten zijn daaraan toegevoegd. De in het eerste deel van dit artikel gegeven omschrijvingen zijn voor een deel aan deze woordenlijst ontleend.

Ten behoeve van voorlichting, vorming en trainingsactiviteiten stelt zij bij bedrijven in binnen- en buitenland, die een administratiecomputer hebben ingevoerd, onderzoeken in naar de opgedane ervaringen en concrete resultaten. Als eerste heeft zij de beschikking over een waardevol rapport betreffende de toepassing van elektronische administratietechniek bij de Nederlandse Heide Maatschappij. Wanneer het Studiecentrum zijn taak met succes volbrengt kan het een grote zorg van het bedrijfsleven afnemen.

In dit verband wordt medegedeeld, dat reeds in verschillende landen nationale studie- en voorlichtingsorganisaties zijn of worden opgericht. Deze organisaties houden zich bezig of alleen met de mathematisch-technische aspecten van computers of met de administratieve automatisering of met beide. In ons land zijn er thans twee instituten: het hierboven genoemde Studiecentrum voor Administratieve Automatisering en het Nederlands Rekenmachine Genootschap, waarvan de leden vooral geïnteresseerd zijn in de technische en logische constructie van de machines en haar toepassingen op wetenschappelijk terrein. De besturen van beide stichtingen hebben enige tijd geleden een verklaring gepubliceerd, dat hun instellingen elkaar aanvullen en dat er nauwelijks een terrein van overlapping zal zijn.

¹s-Gravenhage.

H. REINQUD.

De Nederlandse frisdrankenindustrie

Deze week wordt de vijfde Conference of European Soft Drinks Associations (C.E.S.D.A.), op uitnodiging van de Nederlandse frisdrankenindustrie, te Scheveningen gehouden. Op dit congres vertrouwt men de grondslag te mogen leggen voor een nauwere samenwerking in West-europees verband. Frisdranken zijn koolzuurhoudende alcoholvrije dranken. Men heeft lang gezocht naar een korte en duidelijke benaming voor koolzuurhoudende

limonades en de bedrijfstak meent met deze nieuwe benaming voor een groep reeds lang bekend zijnde produkten een gelukkige vondst te hebben gedaan.

De vervaardiging van frisdranken is reeds bekend vanuit het laatste kwart der 18e eeuw. Hoewel de namen van de fabrikanten ons niet overgeleverd zijn, zijn frisdranken reeds kort na 1800 in Nederland vervaardigd. Deze huisindustrie beleefde, na vele moeilijkheden overwonnen te

hebben, een bloeiperiode in de jaren 1880-1900, gevolgd door een grote terugval ontstaan door een groot aantal nieuwe ondernemers, die aangetrokken door het succes, elkaar beconcurrerden in een uiterst scherpe prijzenstrijd ten koste van de kwaliteit en vaak slechts mogelijk door exploitatie van het gezin. De goede naam van het produkt ging spoedig geheel verloren. Eerst na de eerste wereldoorlog trad een langzame verbetering in.

In de dertiger jaren deed het merkartikel zijn intrede, doch de aarzelende ontwikkeling tot grootbedrijf werd in de tweede wereldoorlog geheel onderbroken, om daarna in een versneld tempo te worden voortgezet. Als industrie is deze bedrijfstak eerst van betekenis geworden na het einde van de tweede wereldoorlog. Aanvankelijk belette de suikerdistributie een sterke opbloei, maar nadat deze in 1949 was afgeschaft, heeft de frisdrankenindustrie een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt, waarvan op dit moment het einde nog niet in zicht is.

Was het merkartikel vóór de oorlog nog een uitzondering, momenteel wordt naar schatting ruim 75 pCt. van de markt door merkartikelen beheerst. De sterke verbetering van de communicatiemiddelen maakte het mogelijk het merkartikel overal in den lande direct daar te brengen waar het gevraagd werd. De technische uitrusting, nodig voor de fabricage van een merkartikel heeft met zich gebracht, dat het bedrijf naar verhouding zeer kapitaalintensief is geworden. Voorts eist het brengen van een merkartikel, met alle problemen daaraan verbonden, een gans ander inzicht in het ondernemerschap dan voorheen het geval was. Daardoor heeft deze na-oorlogse ontwikkeling grote wijzigingen in de structuur van de bedrijfstak veroorzaakt. Vele kleinere fabrikanten van plaatselijke betekenis staakten hun produktie en werden groothandelaar voor een landelijk merkartikel. Bedroeg het aantal fabrikanten in het jaar 1945 nog 1.194, via 1.022 in 1950 is dit zeer sterk teruggelopen tot rond 400 in 1960.

Een inzicht in de frequentieverdeling van de bedrijfs-grootte geeft onderstaande tabel:

produktie per jaar	aantal ondernemingen
0 - 100.000 flessen	262
100.000 - 250.000 "	65
250.000 - 500.000 "	20
500.000 - 1.000.000 "	10
meer dan 1.000.000 "	35

De 262 bedrijven, welke elk minder dan 100.000 flessen per jaar fabriceren, hebben tezamen slechts een gering aandeel in de markt. Vele van hen zijn slechts fabrikant in de zomermaanden en oefenen gedurende de rest van het jaar uitsluitend de groothandelsfunctie uit.

De ontwikkeling van het merkartikel blijkt uit de omzetsijging van de kleine fles van een groep merkartikelfabrikanten, welke tezamen een belangrijk aandeel in de markt hebben.

	Indexcijfer
1955	100
1956	102
1957	115
1958	127
1959	150

De sterke stijging in 1959 is ongetwijfeld mede te danken aan de warme zomer. Hoewel de frisdrankenindustrie nog steeds gevoelig is voor seizoensinvloeden, vervlakt deze invloed langzamerhand. Draaide vroeger het machinepark slechts des zomers enkele weken op optimale capaciteit, in de laatste jaren neemt het verbruik ook in de winter-

maanden toe, waardoor een betere bezettingsgraad voor het machinepark wordt verkregen. De kleine fles vindt haar afzet voornamelijk in het horecabedrijf, welke markt moeilijk te beoordelen is voor de ontwikkeling van het merkartikel.

Hoewel reeds in 1926 de grote ($\frac{3}{4}$ liter) fles op de Nederlandse markt werd geïntroduceerd, is deze zgn. familie- of gezinsfles eerst sinds 1953 van belang. De familie- of gezinsfles is een factor van betekenis in verband met de koopkracht. Een flesje van 220 cc is verhoudingsgewijze en in het bijzonder voor gezinnen met kinderen, veel te duur vergeleken met de grote fles.

Bij een vergelijkende studie in elf Westeuropese landen bleek een duidelijk verband te bestaan tussen de consumptie per hoofd per jaar en de koopkracht. In de landen met een hoog verbruik bleek dat het aantal grote flessen één belangrijker deel van de totale produktie uitmaakte dan in landen met een laag verbruik. Het op grote schaal opnieuw introduceren van deze verpakking heeft dan ook in een behoefte van de massa voorzien.

De omzet in grote flessen van een groep merkartikel-fabrikanten welke tezamen een zeer groot deel van de totale omzet in gezinsflessen beheersen, blijkt uit de volgende cijfers.

	Indexcijfer
1955	100
1956	191
1957	327
1958	318
1959	456

De hernieuwde introductie van de gezinsfles is in absolute omzeten in het geheel niet ten koste van de kleine fles gegaan. Officiële statistieken over frisdranken ontbreken. Op grond van bepaalde gegevens laat zich echter vrij nauwkeurig afleiden dat het verbruik in 1949 ongeveer 6 liter per hoofd van de bevolking heeft bedragen en in 1959 tussen de 12 en 15 liter bedroeg. Tot de verdubbeling in tien jaar tijd heeft ongetwijfeld de snelle stijging van de omzet in de familie- of gezinsfles aanmerkelijk bijgedragen.

In de periode mei tot en met september 1958 bedroeg het aantal koopsters per honderd huisvrouwen gemiddeld 23 per maand. Dit aantal steeg in dezelfde periode in 1959 tot gemiddeld 43 per maand. Ook de gemiddelde aankoop per huisvrouw steeg aanmerkelijk en wel van 3,2 fles tot 3,8 fles per aankoop in bovenbedoelde periode. Vanzelfsprekend heeft de mooie zomer van 1959 invloed op de stijging gehad, doch meer huisvrouwen zijn gewend geraakt aan het in huis nemen van frisdranken, waardoor verhoging van de consumptie in de toekomst mag worden verwacht.

De smaakvoorkeur van het publiek heeft zich na de oorlog grondig gewijzigd. Was vóór 1940 grapefruit de overheersende smaak, thans is dit sinaasappel. De huisvrouwen kochten, gelet op het totale verbruik in liters, voor bijna de helft sinaasappelvruchtenlimonade, voor een kwart cola-dranken en voor een kwart andere smaken en tonic.

De toekomstige ontwikkeling van de frisdrankenindustrie zal in sterke mate worden bepaald door een voortdurende stijging van de koopkracht der bevolking. De ontwikkeling in andere landen wettigt deze verwachting. Onvoldoende beseft men echter nog dat een voortdurend attent zijn op de wensen van het publiek in de strijd om de gulden van de consument geboden is. Het is daarom te betreuren dat een gezamenlijk appel van de industrie aan de consument in de vorm van collectieve reclame voor de frisdranken na een aantal jaren niet mocht slagen.

*Rotterdam.

C. J. KIEVIT, ec. drs.

BOEKBESPREKING

Dr. L. J. Zimmerman: *Arme en rijke landen. Een economische analyse*. Uitgeverij Albani, 's-Gravenhage 1960, 143 blz.

Men hoeft niet veel politieke verbeeldingskracht te bezitten om te begrijpen dat het vraagstuk van de verschillen tussen arme en rijke landen één der meest belangrijke en dringende politieke vraagstukken is die onze generatie heeft op te lossen.

Prof. Zimmerman tracht in bovengenoemd boek de factoren die het reële inkomen per hoofd der bevolking bepalen op te sporen en een verklaring te vinden voor de grote verschillen die de toeneming van dit inkomen in verschillende gebieden der wereld te zien geeft.

De auteur maakt in de inleiding een onderscheid tussen economische groei, economische vooruitgang en economische ontwikkeling; een onderscheid dat in latere hoofdstukken duidelijker tot zijn recht komt. Economische groei is een situatie, waarin bij stijgende bevolking het per capita inkomen constant blijft, de Malthusiaanse toestand dus. Economische vooruitgang is de situatie, waarbij de trendmatige groei van het nationaal produkt die van de bevolking overtreft en dus het inkomen per hoofd stijgt. De Westelijke wereld verkeert thans in de situatie van economische vooruitgang, nadat het in het verleden in een situatie van economische groei heeft geleefd. Er moet dus een overgang van de groeisituatie naar de vooruitgangssituatie hebben plaats gevonden. In dit overgangsproces, dat zeker verschillende decades in beslag heeft genomen, moeten zich fundamentele veranderingen in het sociale en economische leven hebben voltrokken. Deze overgangperiode wordt door Zimmerman „economische ontwikkeling” genoemd.

De bovengenoemde begripsomschrijving is vooral op methodologische gronden gebaseerd. De groeisituatie en de economische vooruitgang worden met behulp van een theoretisch model geanalyseerd. Het overgangsproces, de economische ontwikkeling, wordt echter niet analytisch verklaard, doch veel meer descriptief behandeld, omdat dit een situatie is „waarin de constanten en de coëfficiënten van het groeimodel plotseling veranderen”.

Alvorens tot een behandeling van de economische groei, de ontwikkeling en de vooruitgang over te gaan — resp. in de hoofdstukken IV, V en VI — wordt in hoofdstuk II een beschouwing gegeven over de verdeling van het wereldinkomen en in hoofdstuk III over de economische structuur van rijke en arme landen.

In het tweede hoofdstuk wordt voor een dertiental economisch-geografische gebieden der wereld, op basis van een zorgvuldig gedocumenteerd cijfermateriaal betreffende het inkomen per hoofd, de inkomensverdeling statistisch geanalyseerd. Voor de dertien gebieden werd voor de jaren 1952/1954 en 1957 een Pareto-coëfficiënt van ca. 0,70 gevonden, d.w.z. een inkomensverdeling die veel ongelijkmatiger is dan die, welke tot dusver in enig land ter wereld is gevonden. Bovendien wordt aangetoond dat de verdeling van het wereldinkomen de laatste veertig jaar een tendens tot nog grotere ongelijkmatigheid vertoont. Het cijfermateriaal maakt aannemelijk dat in Zuid-Oost-Azië, China, het Verre Oosten en het Nabije Oosten in deze periode een „groeisituatie” bestond, dus een situatie met een stationair inkomen per hoofd.

Een berekening van Zimmerman leert ons dat nagenoeg alle arme landen tussen de keerkringen liggen, Binnen deze

keerkringen leefden in 1952/54 ca. 860 mln. mensen met een gemiddeld jaarinkomen van \$ 95, in de rest van de wereld ca. 980 mln. met een gemiddeld jaarinkomen van ca. \$ 765. Het valt op dat de schrijver aan dit belangrijke geografische aspect van de verdeling van het wereldinkomen geen verdere aandacht besteedt.

Bij de behandeling van de structurele verschillen tussen arme en rijke landen wordt aangetoond dat over de gehele wereld, met uitzondering van Oceanië, het inkomen per hoofd in de primaire sector aanzienlijk lager is dan in de secundaire en tertiaire sectoren. In de arme landen is het per capita inkomen in alle sectoren lager dan in de rijke landen, en wel bij benadering voor elk der sectoren in dezelfde proportie. Tevens vinden we in de arme landen een relatief grote werkgelegenheid in de primaire sector, dus de sector met de laagste produktiviteit.

Daar de inkomensverdeling in de primaire sector gelijkmatiger bleek te zijn dan die in de andere sectoren, is het proces van industrialisatie in het verleden steeds gepaard gegaan met een ongelijkmatiger worden der inkomensverdeling. De schrijver toont aan dat met de toeneming van het per capita inkomen de belastingstructuur zich ten gunste van de progressieve directe belastingen pleegt te wijzigen en een democratisering van kundigheden pleegt gepaard te gaan, waardoor op de duur weer een tendens tot grotere gelijkmatigheid in de inkomensverdeling zal overheersen.

De problematiek der economische groei wordt geanalyseerd met het op dit terrein gebruikelijke Harrod-Domar model, waarbij de groei van het inkomen per hoofd bepaald wordt door spaarquote, kapitaalcoëfficiënt en procentuele groei der bevolking. Eveneens met behulp van een eenvoudig economisch model wordt de economische vooruitgang geanalyseerd.

Na een interessante analyse komt Zimmerman tot de conclusie dat in de loop van het vooruitgangsproces het aandeel van de lonen in het nationaal produkt aanvaardig gedurende ca. 50 jaar daalt, terwijl daarna een geleidelijke stijging van de loonquote optreedt en na ongeveer 150 jaar een zekere evenwichtswaarde (70 pCt.) bereikt wordt.

Dit zou betekenen dat de in de vorige eeuw door verschillende economen, bijv. Rodbertus, verdedigde stelling dat de loonquote continu daalt, correct is. Evenzeer correct is echter de opvatting van moderne economen, bijv. Paul Douglas, dat de loonquote geen trendmatige wijzigingen vertoont. Beide opvattingen slaan echter op verschillende fasen van het vooruitgangsproces.

We wezen er reeds op dat de auteur het onderscheid tussen economische groei, ontwikkeling en vooruitgang met methodologische consequenties verbindt. Terwijl economische groei en vooruitgang met behulp van een betrekkelijk eenvoudig model worden geanalyseerd, is dit met betrekking tot de fase der economische ontwikkeling niet het geval. Voor deze overgangsfase wordt volstaan met een vooral historisch georiënteerde beschrijving van het proces. Men mene echter niet dat deze beschrijving een droge opsomming van losse feiten is; de auteur slaagt erin een boeiend betoog te leveren met tal van originele interpretaties.

Als uitgangspunt van zijn beschouwing over de economische ontwikkeling stelt de schrijver dat elk mens, elk volk, elke regering weerstanden moet overwinnen, voordat toezien wijziging wordt besloten. Iedere verandering in een be-

paalde situatie confronteert de mens met iets onbekends, dat tot op zekere hoogte vrees inboezemt. Zolang dan ook onder groeicondities de situatie enigermate dragelijk is, zal er een grote weerstand tegen ingrijpende maatschappelijke wijzigingen bestaan. Landen die zich geplaatst zien in een situatie, waarin het vast staat dat zonder ingrijpende veranderingen de bestaande levensstandaard niet meer gehandhaafd kan blijven, zullen dan de grootste kans op succes hebben. De bedreiging van een daling van het per capita inkomen kan het gevolg zijn van interne factoren of van externe factoren. Zimmerman laat zien dat het eerste het geval was in Engeland, het tweede in Japan. In beide gevallen was er, om met Toynbee te spreken, een uitdaging die om een antwoord vroeg en die in beide gevallen ook een antwoord kreeg.

„Arme en rijke landen” is een interessant boek. De auteur geeft blijk niet alleen het moderne economisch-analytische apparaat te beheersen maar ook een brede dogmen-historische en economisch-historische kennis te bezitten. Aan het eind van elk hoofdstuk is een uitgebreide literatuurverwijzing opgenomen. Herhaaldelijk heeft Zimmerman gebruik gemaakt van scripties en onderzoekingen van studenten van het „Institute of Social Studies” in Den Haag. In het voorwoord zegt hij een aantal van hen dank voor het gebruik dat hij van deze onderzoekingen heeft gemaakt. Dat hij in vele gevallen de stimulans tot het verrichten van deze studies geweest is en ook de leiding bij deze onderzoekingen in handen had, zal velen bekend zijn.

Zoals reeds eerder gezegd, hebben we de indruk dat het geografische aspect van de welvaartsverdeling in de wereld enigszins is verwaarloosd. Het verband tussen welvaart en breedtegraad (of beter: klimatologische en geologische factoren) kan moeilijk als een toevaligheid worden beschouwd.

De schrijver beperkt zich vooral tot de vraag wat er in het verleden gebeurd is, hoe landen er in het verleden in geslaagd zijn het gemiddeld spaarpercentage van ca. 5 tot ca. 12 te verhogen, hoe dit proces gepaard is gegaan met consumptiebeperking en een ongelijkmatiger inkomensverdeling. De vraag wat momenteel de beste politiek is om de landen die nog in het Malthusiaanse groeievenwicht verkeren tot economische ontwikkeling te brengen wordt buiten beschouwing gelaten of slechts terloops aangeroerd.

Wellicht dat daardoor te sterk de suggestie wordt gewekt dat het proces van economische ontwikkeling ook nu weer noodzakelijk met sociale onrechtvaardigheden gepaard zal moeten gaan. Kan de ervaring uit het verleden, de verklaring van wat er geschied is, ons niet leren een aantal fouten en onrechtvaardigheden uit het verleden te vermijden? Ons inzicht in de werking der economie is toch thans wel wat groter dan in de tijd dat Engeland geconfronteerd werd met de „uitdaging” der dalende levensstandaard en de daaruit resulterende economische ontwikkeling?

Is het juist dat „wanneer in een arm land de regering grote — infrastructurele — investeringen wil doen, er (behalve buitenlandse leningen) praktisch geen andere mogelijkheid open staat, dan het verhogen der indirecte belastingen” (blz. 65)? Kan de opbrengst van een progressieve belasting van hoge inkomens niet voor deze publieke investeringen benut worden? Een dergelijke belasting zal in arme landen vooral de luxe consumptie — als regel met een zeer hoge invoerquote — afremmen en veel minder dan in Westerse landen de particuliere investeringsneiging treffen omdat deze neiging er nog zeer gering is.

Het boek is goed verzorgd; we noteerden slechts enkele drukfoutjes, bijv. op blz. 71 waar enkele malen dt staat in

plaats van Δt , op blz. 72 waar het teken $>$ vervangen moet worden door $<$ (10e regel van boven) en op blz. 92 waar (3e regel van boven) het symbool K vervangen moet worden door U.

Een analytische onduidelijkheid menen we op blz. 92 te constateren. Uit de conditie voor economische „groei”: (1) werkgelegenheid en produktie stijgen met een gelijk percentage, wordt een paradox afgeleid: (2) de elasticiteit van de produktie ten opzichte van de arbeid zou gelijk aan 1 zijn. Er is hier echter o.i. geen enkele paradox. De eerste gelijkheid is een conditie voor een bepaalde ontwikkeling, de tweede heeft betrekking op een structuurcoëfficiënt der produktiefunctie. Aan de conditie (1) kan heel goed voldaan zijn zonder dat de elasticiteit van de produktie t.o.v. de arbeid in de produktiefunctie gelijk 1 is. Men kan de logische verwarring die op blz. 92 plaatsvindt ook als volgt ophelderen. In de evenwichtsconditie (1) staat dat een groei van de produktie met 1 pCt. (uit het voorafgaande model blijkt dat dit slechts kan resulteren als het kapitaal met 1 pCt. groeit) tot *gevolg* moet hebben een 1 pCt. grotere werkgelegenheid. Dat impliceert helemaal niet dat in de produktiefunctie een toeneming van de arbeid met 1 pCt. bij *gelijkblijvende kapitaalhoeveelheid* een stijging van de produktie met 1 pCt. tot gevolg moet hebben. Vermoedelijk is de schrijver tot de verwarring van deze logisch geheel verschillende relaties gekomen doordat hij bij de analyse geen onderscheid tussen totale en partiële differentiaalquotienten gemaakt heeft.

Deze enkele kritische kanttekeningen beogen niet iets af te doen van de waardering die wij voor dit boek hebben. Het geheel is een interessante en veelzijdige studie over het probleem „arme en rijke landen”, is ook voor de niet-veleconomen uitstekend leesbaar en verdient een wijde lezerskring.

Rotterdam.

L. M. KOYCK.

INGEZONDEN STUK

Twee weinig aantrekkelijke zekerheden bij dividend in (converteerbare) obligaties

Prof. Dr. B. Schendstok te 's-Gravenhage schrijft ons:

In zijn onderschrift onder het ingezonden stuk van de heer E. L. Berg in no. 2232 van dit tijdschrift (27 april 1960) blijft de heer J. G. Nolst Trenité de fiscaal argeloze lezers bekoren met luchtspiegelingen wat betreft de mogelijkheid, dat een bonus-obligatie bij de aandeelhouder eventueel slechts voor de nominale waarde en niet voor de hogere beurswaarde (of geldswaarde) als dividend belastbaar zou kunnen zijn; hij gaat zelfs zo ver, dat hij nog ernstig rekening houdt met de mogelijkheid dat de bonus-obligatie helemaal niet als dividend beschouwd zal worden als zij maar converteerbaar is. Men kan echter die mogelijkheid niet laag genoeg aanslaan; ieder ter zake kundige zal het hiermee wel eens zijn. Deze mededeling zal echter voor de heer N.T. weinig teleurstelling meebrengen, want — zo stelt hij — indien de bonus bij de uitkering belast is geweest als dividend, zal bij conversie de nominale waarde van de obligatie als aftrekpost voor de inkomstenbelasting van de houder in aanmerking komen. Dit weekblad is m.i. niet de meest geschikte plaats om fiscaaljuridische uiteenzettingen te geven, vooral niet indien de wetssystematiek en een lange historie daarbij te pas moeten worden gebracht. Ik volsta dus met het uitspreken van mijn vaste overtuiging, dat die aftrekpost zelfs geen procesrisico draagt, omdat men het wel voor zeker moet houden, dat hij geen schijn van kans heeft.

NASCHRIFT

Prof. Schendstok motiveert niets, omdat hij dit blad niet de meest geschikte plaats daarvoor acht. Wèl voor een aantal — wij telden er 9 in 25 regels — onzakelijke suggestieve uitdrukkingen, bijv. „blijft de fiscaal argeloze lezers bekoren met luchtspiegelingen” in plaats van: „schrijft”. Wel ook, om ons o.a. de dwaze bewering toe te dichtten dat de bonus-obligatie mogelijk niet als dividend beschouwd zal worden „als zij maar converteerbaar is”.

Het begrip agio, sleutel tot de belastingvrije constructies, komt in zijn stuk niet voor. De titel van zijn reactie is reeds daardoor — dus ook als zijn visie met die van de Hoge Raad zou stroken — irrelevant. Want zou de declarerende vennootschap — mede gezien het advies van Prof. Schendstok — de eventuele agio-reserve tot nader order in tact laten, dan vermijdt zij twee alternatieve fiscale dubia (volgens Prof. Schendstok twee onaantrekkelijke zekerheden) zonder in fiscalibus iets te verspelen bij de uitkering van het dividend in (converteerbare) obligaties, dat uit andere dan fiscale overwegingen reeds aantrekkelijke mogelijkheden biedt. Wat betreft (het gebrek aan fiscale) wets-systematiek verwijzen wij naar de rede van Prof. Hellema op de Belastingconsulentendag van 7 mei jl.

Velsen-Noord.

J. G. NOLST TRENITÉ.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

ACADEMISCHE DAG

De Stichting Universitair Centrum voor Bestuurswetenschappen in de vier noordelijke provincies organiseert te Assen in het Provinciehuis op zaterdag, 28 mei a.s. een voor alle belangstellenden toegankelijke academische dag, gewijd aan bestuurlijke aspecten van grote ontwikkelingsplannen.

Programma:

- 11.15 uur Opening.
- 11.30 uur Inleiding door Prof. Mr. W. F. Prins, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, over algemene aspecten van samenwerking.
- 12.15 uur Inleiding door de heer W. Thomassen, burgemeester van Enschede, over regionale samenwerking rondom industriekernen.
- 13.00 uur Pauze.
- 14.30 uur Inleiding door Prof. Mr. A. D. Belinfante, hoogleraar aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, over centrale coördinatie.
- 15.15 uur Pauze.
- 15.30 uur Discussie.
- 16.30 uur Sluiting.

Aan belangstellenden kunnen op aanvraag aan het vernoemd Centrum, Oude Ebbingestraat 34, Groningen, tel. 05900-35229, tevoren de punten worden medegedeeld, welke in discussie worden gebracht.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De door De Nederlandsche Bank berekende en door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde gecombineerde activa en passiva der representatieve handelsbanken, geven in kort bestek een overzicht o.a. van de richting, waarin de kredietverlening van het bankwezen zich beweegt. In het jaar 1959 vonden omvangrijke verschuivingen plaats. Wat het binnenland betreft per saldo hierop neerkomend, dat de kredietverlening aan de Staat

— die zich voor het grootste deel voltrekt in de geldmarktsfeer — met ruim f. 850 mln. inkrompen hiertegenover de kredietverlening aan de particuliere sector met ca. f. 460 mln. steeg. Kwantitatief belangrijker was de groei in de krediet-

verlening aan het buitenland in genoemd jaar, nl. met f. 1.250 mln., waarbij de uitzettingen op korte termijn (treasury bills, finance paper van huurkoopfinancieringsmaatschappijen, bank-accepten en termijndeposito's) de grootste winst boekten, nl. f. 948 mln.

In het eerste kwartaal 1960 heeft zich opnieuw een wijziging in de binnenlandse sfeer voltrokken. De Staat verkreeg f. 284 mln. meer middelen, de kredietverlening aan de private sector nam nog wel toe, doch in een vertraagd tempo, nl. met ca. f. 100 mln. De uitzettingen in het buitenland stegen verder, in totaal met f. 482 mln. Van belang is hierbij vast te stellen, dat de uitzettingen met deviezenkarakter degressief toenemen, de overige vorderingen pro-

DE BELEGGING MET
MEER RENDEMENT
EN MINDER RISICO

„INTERUNIE”

Vraag Uw bank
of commissionair

(advertentie)

DE STICHTING
Het Nederlandsch Economisch Instituut

zoekt een

telefoniste

Spoedige indiensttreding gewenst.

Sollicitaties te richten aan de secretaris:
PIETER DE HOCHWEG 118, ROTTERDAM-6.

GROTE INDUSTRIËLE ONDERNEMING

zoekt

**academisch gevormd
secretaris van de directie**

Gedacht wordt aan een econoom of een jurist, die reeds enige ervaring in het bedrijfsleven heeft opgedaan.

Leeftijd tot 35 jaar.

Uitvoering, eigenhandig geschreven sollicitaties, die met discretie zullen worden behandeld, worden ingewacht onder no. E.-S.B. 7-1, postbus 42, Schiedam.

gressief. Een verschuiving in de buitenlandse kredietverlening weerspiegelt zich in deze cijfers, hetgeen waarschijnlijk wordt veroorzaakt door een stijgende vraag van het buitenland (zowel banken als anderen) naar guldenkredieten en een tanende belangstelling van Nederlandse banken voor korte belegging in vreemde valuta. Duidelijk blijkt dit ook uit de grote schatkistpapiertransactie met de Belgische Staat. De vier grote banken hebben f. 150 mln. 12, 18, 24 en 30 maanden lopend papier overgenomen, waarvan een deel aan andere banken ter beschikking zal worden gesteld. Het is een voor de banken gunstige omstandigheid, dat geruime tijd New York een aantrekkelijke uitlaat voor overtollige middelen vormde, dat, toen de rente hier daalde, Londen meer mogelijkheden ging bieden en nu Brussel een bijdrage aan de bankdividenden 1960 gaat verschaffen.

Kapitaalmarkt.

Geheel volgens de verwachtingen werd op de f. 300 mln. staatslening meer ingeschreven dan het Ministerie van Financiën kon gebruiken. Het toewijzingspercentage bedroeg 23½ pCt. tegen 14 pCt. op de eerste staatslening 1960. Majorering is de hoofdoorzaak van de overtekening, doch men mag er tevens uit afleiden, dat op de emissiemarkt nog ruimte bestaat. Dit vormt een gunstige omstandigheid voor een eerste „buitenlandse” emissie sedert geruime tijd, nl. van de Nederlandse Antillen. Men wil f. 10 mln. tegen 99 pCt. onder bijzondere dekking op de kapitaalmarkt van het moederland opnemen, waarvoor men bereid is 5 pCt. rente te betalen. De Eerste Nederlandsche Verzekering-Maatschappij biedt aan oude aandeelhouders f. 2,5 mln. aandelen op naam aan, de derde emissie sedert 1953. De functie van het aandelenkapitaal bij levensverzekeringsmaatschappijen ligt dui-

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 april 1960

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f	85.715.558,66	Kapitaal . . . . . f	49.000.000,-
Nederlands		Reserve . . . . . „	25.500.000,-
Schatkistpapier „	423.900.000,-	Deposito's op Termijn „	525.623.670,18
Ander Overheidspapier „	83.612.468,23	Crediteuren . . . . . „	827.800.132,76
Wissels . . . . . „	98.608.678,56	Geaccepteerde Wissels „	63.921,88
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	164.477.533,35	Door Derden	
Effecten, Syndicaten en Waarden.	66.367.772,35	Geaccepteerd . . . „	541.663,45
Prolongaties en Voorschotten tegen Effecten „	42.795.999,98	Kassiers en Genomen Daggeldleningen . . . „	5.000.000,-
Debiteuren . . . . . „	497.902.648,13	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	42.232.277,58
Deelnemingen (incl. Voorschotten). . . „	7.381.006,59		
Gebouwen. . . . . „	5.000.000,-		
	<u>f 1.475.761.665,85</u>		<u>f 1.475.761.665,85</u>

TIB

RAADGEVEND BUREAU IR B. W. BERENSCHOT N.V.

Adviseurs voor Bedrijfsorganisatie

Amsterdam

Hengelo (O)

roept sollicitanten op voor de functie van

MEDEWERKER

voor de afdeling

MARKETING

In het team van deze afdeling zal hij medewerken aan opdrachten in de commerciële organisatie van bedrijven van uiteenlopende aard.

Voor deze functie wordt een vorming op **academisch niveau** verlangd en ervaring op een of meer van de volgende gebieden: **marktonderzoek, productontwikkeling, verkoopplanning, marktwerking** e.d.

Als medewerker zal hij worden opgenomen in het pensioenfonds en kunnen deelnemen aan diverse collectieve verzekeringen.

Zij, die een dergelijke ervaring hebben verkregen en in deze functie tot het RBB zouden willen toetreden, kunnen een sollicitatiebrief inzenden (gaarne in eigen handschrift) onder nr 6064 en met vermelding van dit blad aan het

TWENTS INSTITUUT VOOR BEDRIJFSPSYCHOLOGIE
Grundellaan 18, Hengelo (O)

delijk in de eerste plaats bij de waarborg t.a.v. de verplichtingen. De groei van het verzekerde bedrag brengt dan ook een aanpassing van het eigen vermogen mede. Voor aandeelhouders bracht de 100-jarige Billiton-Maatschappij een jubileumgeschenk, niet in de vorm van een gedenkboek, doch van een extra dividend van 5 pCt. Bepaalde omzet bij geringe koersbeweging kenmerkte de effectenbeurs afgelopen week.

Indexcijfers aandelen.	1953 = 100	4 jan. 1960	6 mei 1960	13 mei 1960
Algemeen		372	362	364
Intern. concerns		547	540	542
Industrie		268	262	264
Scheepvaart		187	153	156
Banken		190	189	188
Cultures		164	139	139

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 179,20	f. 145,40	f. 145,30
Unilever	809	835	833½
Philips	835½	935	947
A.K.U.	514	470½	461½
Kon. Ned. Hoogovens'	900	628½	619½
Van Gelder Zn.	270	269½	266
H.A.L.	186½	135	138½
Amsterd. Bank	340	339	339
Ver. H.V.A. Mij-en	166	166	162½

New York.

Koersgemiddelde aandelen			
Dow Jones Industrials	679	608	616

Effectieve rendementen obligaties.

	gem. looptijd	8 jan. 1960	6 mei 1960	13 mei 1960
3 pCt. Invest. Cert. ... 4 j.		3,73	3,75	3,77
4½ pCt. Ned. 1959 ..... 12½ j.		4,48	4,54	4,52
3½ pCt. Ned. 1955 I ... 17½ j.		4,31	4,31	4,35

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking. C. D. JONGMAN.

GEMEENTE APELDOORN

Bij het sociografisch bureau kan geplaatst worden een

ambtenaar

die voornamelijk zal worden belast met het verrichten van onderzoekingen ten behoeve van de stedebouwkundige afdeling van de dienst der gemeentewerken.

In aanmerking komen:

- Sociaal-economen met econometrische opleiding en met ervaring in het planologisch onderzoek.
- Zij, die met goed gevolg het examen **Middelbaar Planologisch onderzoeker** hebben afgelegd en ervaring hebben in het planologisch onderzoek.

Aanstelling zal, afhankelijk van opleiding, leeftijd en ervaring, geschieden in de rang van

technisch ambtenaar 1e klasse, salaris f. 6.876,34 - f. 8.469,20 per jaar,

hoofdcommies, salaris f. 7.987,20 - f. 9.555,20 per jaar of technisch hoofdambtenaar, salaris f. 7.812,20 - f. 9.555,20 per jaar,

inclusief compensatie premie A.O.W., exclusief huurcompensatie.

In genoemde bedragen is de salarisverhoging per 1 april 1960 niet begrepen.

De gemeente Apeldoorn is aangesloten bij de I.Z.A.-regeling Gelderland; verplaatsingskostenbesluit is van toepassing.

Sollicitaties, te richten aan de directeur van de centrale personeelsdienst, Raadhuisplein 6, binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Gevestigd te Rotterdam

34 vestigingen

in Nederland

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN

Aantrekkelijke deposito-voorwaarden

N.V. BELEGGING MAATSCHAPPIJ

VOOR SOCIALE FONDSSEN

gevestigd te Amsterdam

Ondertekende bericht, dat zij van dinsdag 24 mei 1960 af ter beurze van Amsterdam zal doen verhandelen

gewone aandelen, elk groot f 50,- nominaal,
(desgewenst in de vorm van verzamelaandeelbewijzen van 2, 5 en 20 aandelen) in bovengenoemde vennootschap.

Exemplaren van een Bericht zijn verkrijgbaar bij de kantoren van ondergetekende te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 17 mei 1960.

COMMISSARIAAT VOOR SURINAAMSE ZAKEN

Ten behoeve van het departement van Economische Zaken in Suriname wordt gevraagd

een doctorandus in de economie

met ervaring op het gebied van economische onderzoeken, o.m. op het gebied van de distribuerende handel en het middenstandswezen.

Uitzending: in tijdelijke dienst, met een dienstverband van 3 jaren;

Bezoldiging: Sur.crt. f. 6720,— tot f. 10.320,— 's jaars (éénjaarlijkse verhogingen van Sur.crt. f. 360,—). Inpassing in de salarisschaal geschiedt naar gelang van de opgedane ervaring;

Kortverbandtoelage: 10% van de gedurende de werkzaamstelling in Suriname te verdienen bezoldiging, uit te betalen na afloop van het dienstverband;

Uitrustingskosten: voor gehuwden $\frac{1}{4}$ gedeelte van het toe te kennen jaarsalaris tot een maximum van Sur.crt. f. 2500,—; voor ongehuwden $\frac{1}{6}$ gedeelte van die bezoldiging;

Overtocht: voor landsrekening, c.q. ook voor het wettig gezin, van Nederland naar Suriname en, na afloop van het dienstverband, van Suriname naar Nederland.

Sollicitaties in duplo (één exemplaar op luchtpostpapier), vermeldende volledige opleiding en levensloop, alsmede een opgave van referenties, binnen 14 dagen na het verschijnen van deze advertentie te zenden aan het Commissariaat voor Surinaamse Zaken, Alexander Gogelweg 2, Den Haag.

GROTE FINANCIËLE INSTELLING

zoekt voor de Afdeling Administratieve organisatie een

STAFFUNCTIONARIS

Voor deze functie zijn nodig:

1. Gedegen kennis van moderne administratietechnieken.
2. Voldoende capaciteiten om bij anderen begrip voor zijn inzichten te wekken.
3. Eigenschappen waardoor men snel tot de essentie van ook ingewikkelde administratieve problemen weet door te dringen.

Geboden wordt:

1. Een interessante werkkring met ruime toekomstperspectieven.
2. Een aantrekkelijk aanvangssalaris.
3. Uitstekende sociale voorzieningen.
4. Ruime gelegenheid tot inwerken op de voor deze functie van belang zijnde afdelingen.

Hoewel voor deze functie gedacht wordt aan iemand van academisch niveau, worden ook zij, die menen in de praktijk de gevraagde eigenschappen te hebben ontwikkeld, uitgenodigd te solliciteren.

Brieven met volledige ter zake dienende gegevens en voorzien van pasfoto te zenden onder no. E.-S.B. 7-3, postbus 42, Schiedam. Vertrouwelijke behandeling van deze sollicitatie wordt toegezegd.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,—; fr. per post f. 20,10.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE

van

NOMINAAL f 2.500.000,- AANDELEN OP NAAM

In stukken van f 500,- waarop verplicht te storten 20%, ten volle gerechtigd tot het dividend over het boekjaar 1960 en volgende jaren

TOT DE KOERS VAN 100%,

De inschrijving op bovengenoemde aandelen zal openstaan op

DINSDAG 24 MEI 1960

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur ten kantore van de:

AMSTERDAMSCHER BANK N.V. Heren **PIERSON, HELDRING & PIERSON**
DE TWENTSCHE BANK N.V.
NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.
ROTTERDAMSCHER BANK N.V.

te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren, waar ook de Statuten onzer Vennootschap ter inzage liggen. Exemplaren van het verslag over het boekjaar 1959 liggen bij de inschrijvingskantoren ter inzage en zijn tot een beperkt aantal verkrijgbaar. 's-Gravenhage, 12 mei 1960.

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

**...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering**

Enige sprekende cijfers uit ons jaarverslag 1959

	1959	1958
Premie-inkomen	f 245 miljoen	f 213 miljoen
Verzekerd kapitaal levensverzekering	f 4.530 miljoen	f 4.121 miljoen
Kapitaal en Extra-reserves	f 95 miljoen	f 87 miljoen
Beleggingen	f 934 miljoen	f 840 miljoen

DE NEDERLANDEN

alle verzekeringen

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

N.V. ORGANON - OSS

vraagt voor directe indiensttreding enige
jonge

economen

De werkzaamheden zullen voornamelijk lig-
gen op het terrein van de bedrijfseconomische
analyse en handelspolitiek.

*Schriftelijke sollicitaties: afd. Personeelszaken,
Kloosterstraat 6, onder vermelding van nr. 110.*

